

การบรรพชาเป็นสามเณร

คำว่า บรรพชา หมายถึงการบวชโดยทั่วไป เป็นคำที่เคยมีใช้มาก่อน มีรากศัพท์มาจาก $प्र + वृ$ ฐ แปลว่า การเว้นหรือ หมายถึงการเว้นจากกามคุณ เว้นจากการมีทรัพย์สินสมบัติในครอบครองเยี่ยงฆราวาสวิสัย มุ่งบำเพ็ญตนเป็นนักพรตแสวงหาโมกขธรรม คือความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งมวล

คำว่า บรรพชา ใ้หมายเอาเฉพาะการบวชเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนา กิ่งจะเห็นได้จากพุทธานุญาตการ เป็นสามเณรที่ทรงประทานแก่พระสารีบุตร และพระสงฆ์สาวก ว่า "อนชานามิ ภิกษุเว คีหิ สรณคมเนหิ สามเณรปชฺพชฺช" ความว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการบรรพชาเป็นสามเณรด้วยไตรสรณคมณ²

การบวชเป็นพระภิกษุ นั้น ทรงใจคำว่า การอุปสมบท ภิกษุผ่านการอุปสมบทแล้ว เรียกว่า อุปสัมบัน ฉะนั้น ฐานะของสามเณรจึงเป็นอุปสัมบัน ไม่มีศีลสามัญเดียวกับพระภิกษุ กล่าวคือ เมื่อวากันโดยศีลสิกขาบทแล้ว พระภิกษุยอมอยู่ในฐานะที่สูงกว่าสามเณร

1. วิธีบรรพชาเป็นสามเณร

วิธีการบรรพชาเป็นสามเณรนั้น เป็นวิธีที่พระสงฆ์สาวกได้เคยรับบวชภิกษุมาแล้ว ในระยะแรกของการประกาศพระศาสนา เมื่อพระพุทธศาสนายังไม่แพร่หลาย พระพุทธเจ้า จะทรงเป็นผู้ประทานอุปสมบทแก่กุลบุตรที่สมัครใจใคร่จะบวช ที่เรียกว่า วิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา มาจากพุทธคำรัสที่ประทานแก่ผู้ประสงค์บวชว่า "เอหิ ภิกษุ สุวากขาโต ธมโม จร"

1. P.K. GODE and C.G. KARVE. eds Sanskrit - English Dictionary. Part 2, (Poona, Prasad Prakashan, 1958) : 1112

2. สยารมณฺณสฺส เคปิฏกั. วินยปิฎก มหาอภิสฺส ปรมุ ภาโค. ชำระครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2470) หน้า 168

พุทธจริย สมนา ทุขสฺส อุนทิกิริยา" ความว่า จงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมเราทลาวดีแล้ว
จงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อกะทำให้สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด¹

ภายหลัง เมื่อพระพุทธเจ้าทรงส่งพระสาวกออกไปประกาศพระศาสนา² มีผู้เลื่อม
ใสใครจะบวช แต่ไม่เป็นการสะดวกที่จะนำเขาเหล่านั้นมาเฝ้า เพื่อขอให้พระพุทธองค์ทรง
บวชให้ เนื่องจากกระยะทางไกลบาง มีอันตรายในระหว่างทางบาง พระพุทธเจ้าจึงโปรด
อนุญาตให้พระสาวกมีอำนาจหน้าที่ในการบวชให้แก่กุลบุตร ผู้เลื่อมใสและขอบวชด้วยวิธีการ
ที่เรียกว่า ศิสรณคณุปสัมปทา คือการกล่าวปฏิญาณตน นับถือเอาพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ
พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะที่พึ่ง 3 ครั้ง ก็เป็นเสร็จพิธี³

โดยวิธีทรงประทานการบวชด้วยพระองค์เองบาง พระสงฆ์สาวกบวชใหม่บาง ทำ
ให้จำนวนพระสาวกเพิ่มจำนวนมากขึ้นอย่างรวดเร็ว พระพุทธศาสนาเจริญก้าวหน้าขึ้นตามลำดับ
ซึ่งต่อมาได้นำนักบวชนอกศาสนาปลอมบวชเข้ามาด้วยประสงค์ร้าย มุ่งทำลายพระศาสนา
บางพวกก็หวังลาภสักการะ เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนามีหมอง เพื่อป้องกันความเสียหาย
ดังกล่าว จึงโปรดให้ยกเลิกการบวชภิกษุโดยวิธี ศิสรณคณุปสัมปทา เปลี่ยนมาใช้วิธีอุคคิ -
จตุคคกรรมาจา ซึ่งใ้บวชพระวาระเป็นรูปแรก มีหลักการสำคัญคือ มอบอำนาจให้แก่พระ
สงฆ์อย่างน้อย 10 องค์ขึ้นไป⁴ มีหน้าที่ในการกลั่นกรอง คัดเลือกบุคคลที่จะเข้ามาอุปสมบท
ซึ่งวิธีนี้ได้ใช้สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

-
1. เรื่องเดียวกัน หน้า 23
 2. เรื่องเดียวกัน หน้า 40 - 42
 3. เรื่องเดียวกัน หน้า 103 - 104
 4. เรื่องเดียวกัน หน้า 101 - 105

เมื่อคราวที่ทรงรับสั่งให้พระสารีบุตรจัดการบวชให้แก่พระราหุลราชกุมารนั้น พระสารีบุตรไต่ถามตลอดถึงวิธีการที่จะบวชให้พระราหุล ซึ่งมีพระชนมพรรษายังไม่ครบที่จะอุปสมบทเป็นภิกษุได้ เมื่อทรงแนะนำวิธีการให้พระสารีบุตรแล้ว ได้เรียกประชุมพระสงฆ์และประกาศอนุญาตในท่ามกลางสังฆสันนิบาต ให้นำเอาวิธีการที่พระสาวกบวชที่เรียกว่า คีตรณคณูปสัมปทา ที่ยกเลิกไปแล้วกลับมาใช้บวชให้กุลบุตรที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี เรียกว่าการให้บรรพชา ผู้ได้รับการบรรพชา เรียกว่าสามเณร โดยศัพท์พระบาลีว่า สามเณรปุพฺพชฺฌ ตามที่กล่าวแล้ว¹

ดังนั้น คำว่า บรรพชา ในปัจจุบัน จึงหมายถึงการบวชเป็นสามเณรเพียงอย่างเดียว ถึงจะมีชื่อแตกต่างกันไปบ้างก็เฉพาะในรายละเอียดของพิธีการ ซึ่งจะขอมาแสดงเปรียบเทียบให้เห็นดังต่อไปนี้

ก. การบรรพชาในสมัยพุทธกาล เมื่อกุลบุตรมีความประสงค์จะบวชเป็นสามเณร แจ้งความประสงค์ที่ตนใคร่จะบวชกับบิดามารดาแล้ว ผู้ที่เป็นบิดามารดาเห็นชอบด้วยก็จะนำบุตรของตนไปหาพระสงฆ์สาวกที่ตนนับถือ หรือรู้จัก แล้วแจ้งความประสงค์นั้นให้ท่านทราบ ถ้าไม่มีอะไรขัดข้อง ท่านก็จะชี้แจงให้บุตรใดทราบก่อนว่า การบวชนั้นเป็นของยากลำบาก ไม่สบายเหมือนการเป็นฆราวาส แต่ตามประสงค์จะบวชยังคงยืนยันในเจตนาของตนความเต็ม พระอุปัชฌาย์ก็จะสอนกัมมัฏฐาน ที่เรียกว่า ตจฺปัญจกัมมัฏฐาน คือ "เกสา โดมา นชา ทนฺตา ตโจ" ให้พิจารณาในขณะที่กำลังปลงผม หลังจากนั้นก็จะให้นุ่งห่มผ้ายอมฝาด ทำเนวียงบา ประคองอัญชลี กราบลงแทบเท้าภิกษุ นั่งกระโหยง แล้วกล่าวปฏิญาณตนถึงพระรัตนตรัยตามพระอุปัชฌาย์ 3 ครั้ง ว่า

พุทฺธํ สรณํ กัจจามิ ฌมฺมํ สรณํ กัจจามิ สงฺฆมฺมํ สรณํ กัจจามิ.

หตฺถิมฺปิ พุทฺธํ สรณํ กัจจามิ หตฺถิมฺปิ ฌมฺมํ สรณํ กัจจามิ หตฺถิมฺปิ สงฺฆมฺมํ สรณํ กัจจามิ.

ตตฺถิมฺปิ พุทฺธํ สรณํ กัจจามิ ตตฺถิมฺปิ ฌมฺมํ สรณํ กัจจามิ ตตฺถิมฺปิ สงฺฆมฺมํ สรณํ กัจจามิ.

ดังนี้เป็นอันเสร็จพิธี และเป็นสามเณรโดยสมบูรณ์²

1. วิทฺยานิพนธ์ หน้า 8

2. สยามภฏฐสฺส เตปิฏกํ, วินยปิฎก มหาวุดฺดสฺส ปฐม ภาค. (ชำระครั้งที่ 2, -
มหามกุฏราชวิทยาลัยบาลเณ ปกาสิโต. พุทธปริณีพฺพนา 2470) หน้า 167

ส่วนการสมานานศีลสิกขาบทนี้ จัดเป็นชั้นตอนอีกชั้นหนึ่งต่างหาก และเป็นเรื่อง
ซึ่งบัญญัติขึ้นในภายหลัง เพื่อดำเนินเป็นข้อวัตรปฏิบัติของสามเณรต่อมา¹

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสรณคมน์และศีลสิกขาบท เป็นเรื่องที่ทำให้ตัวอย่างต่อเนื่อง
กันไป จึงสันนิษฐานว่า ภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติสิกขาบทสำหรับสามเณรแล้ว
พระสาวกที่ทำหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์ น่าจะได้นำทั้งสรณคมน์และศีลสิกขาบทแก่สามเณรไป
พร้อมกันตั้งแต่ตอนแรกที่บรรพชา อย่างเช่นคำขอที่ว่า "สรณลลิตฺติ ยาจามิ" ที่ใช้เป็นแบบแผน
มาจนปัจจุบัน

ข. การบรรพชาเป็นสามเณรในสมัยปัจจุบัน² การบรรพชาเป็นสามเณรในปัจจุบัน
ยังคงมีหลักการที่สำคัญเอาไว้ แต่ก็ได้มีการดัดแปลงให้เป็นพิธีการมากขึ้น จึงดูค่อนข้างยุ่งยาก
และสลับซับซ้อน จนบางทีก็ทำความลำบากอึดอัดใจให้แก่ผู้ประสงค์จะบวชอยู่มาก โดยเฉพาะ
ในการที่จะท่องท่องจำถ้อยคำต่าง ๆ ซึ่งมีไวยากรณ์ของตนเอง การเตรียมงานต่าง ๆ
ของบิณฑบาตในฐานะเจ้าภาพก็ควรวางนาเห็นคเห็น้อย ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ก็สูงเกินความ
จำเป็น ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากการบวชในปัจจุบันได้กลายเป็นประเพณีชีวิตของลูกผู้ชายที่
ยอมรับกันในสังคมไทย

ขอยกเอาเฉพาะวิธีการบรรพชาเป็นสามเณร ผู้จะบรรพชาพึงรับผ้าไตรอุ้มประนม
มือเข้าไปในสังฆสนธิมาต วางผ้าไตรไว้ข้างตัวคานซ้ายมือ รับเครื่องสักการะถวายพระ —
อุปัชฌาย์ แล้วกราบลงถวายเบญจางคประดิษฐ์ 3 ครั้ง จากนั้นอุ้มผ้าไตรในลักษณะประนมมือ
แล้วยืนขึ้น เปล่งวาจาขอบรรพชาว่า

อุกาส วุฑฒาภิ ภนฺเต สพฺพิ อปรารฺช ชมถ เม ภนฺเต มยา กถํ ปุญฺญํ สามินา
อนโมทิตพฺพิ สามินา กถํ ปุญฺญํ มยหิ ทาทพฺพิ สาธุ สาธุ อนโมทามิ ฯ อุกาส การุญฺญํ กถวา
ปพฺพชฺชํ เทถ เม ภนฺเต ฯ

1. เรื่องเดียวกัน หน้า 170

2. พระครูสมุห์เอี่ยม สิริวณฺโณ. มนต์พิธี. พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร: -
โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2519) หน้า 192 - 194

จากนั้น ให้นำสิ่งนี้ไปถวายแด่พระมเหสี กล่าวคำขอพรพรว่า

อหิ ภนุเต ปุพฺพวฺรฺชึ บาจามิ
ทศิยมฺปิ อหิ ภนุเต ปุพฺพวฺรฺชึ บาจามิ
คคิยมฺปิ อหิ ภนุเต ปุพฺพวฺรฺชึ บาจามิ

สหพฺพทฺตฺชนิสฺสรณนิพฺพานสฺสจฺฉิกรณตฺตถาย อิมิ กุสฺสาวํ คฺเหตฺตฺวา ปชฺชาเชต มํ ภนุเต
อนุกมฺปิ อฺปาทาย ๗ แลวมอบฺบถวายฺยฺยาไฺตรแกพระอุปัชฌาย
เมื่อพระอุปัชฌายรับผ้าไตรแล้ว ไหววธำอีก 3 ครั้ง ตรงคำว่า

สหพฺพทฺตฺชนิสฺสรณนิพฺพานสฺสจฺฉิกรณตฺตถาย อิมิ กุสฺสาวํ คฺเหตฺตฺวา ปชฺชาเชต มํ ภนุเต
อนุกมฺปิ อฺปาทาย ๗ เสร็จจากนั้น พระอุปัชฌายจะให้ไหววาท และบอก ตจฺปฺปจกัถม-
มัญฺจฺราน โดยบอกไหววาทตามที่ละบท โดยอนุโลมและปฏิโลม ดังนี้

กุสฺสา โลมมา นชา ทฺนฺตฺตา คฺจฺจ คฺจฺจ ทฺนฺตฺตา นชา โลมมา กุสฺสา
คฺจฺจจากนั้นพระอุปัชฌายจะชักผ้าอังสะออกจากไตร สวมใส่ แล้วสั่งให้ออกไปครอง
ผ้าในถลกทองตามพุทธานุญาต เสร็จแล้วกลับเขามารับเครื่องไทยทานเขาไปถวาย
พระอุปัชฌาย กราบลง 3 ครั้ง แล้วยืนประณมมือเปล่งวาจาขอสละและศีลต่อไปว่า

อฺกาส วุฑฺฒามิ ภนุเต สหฺพํ อปราริ ชมถ เม ภนุเต มยา กคิ ปุณฺณํ สามินา อฺนุโม-
ทิตฺตฺพํ สามินา กคิ ปุณฺณํ มยฺหิ ทาทฺตฺพํ สาธุ สาธุ อฺนุโมทามิ ๗
อฺกาส กุสฺสวํ กุสฺวา คฺสิสรณฺณ สห สีสานิ เทถ เม ภนุเต ๗
จากนั้นให้นำสิ่งนี้ไปถวายแด่พระมเหสีและศีลต่อไปว่า

อหิ ภนุเต สรณฺสีลํ บาจามิ ทศิยมฺปิ อหิ ภนุเต สรณฺสีลํ บาจามิ คคิยมฺปิ อหิ ภนุเต
สรณฺสีลํ บาจามิ ๗ จากนั้นพระอุปัชฌายจะนำกล่าวคำนมัสการ 3 จบ ว่า

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สฺมมาสมฺพุทฺทสฺส
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สฺมมาสมฺพุทฺทสฺส
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สฺมมาสมฺพุทฺทสฺส

เมื่อพระอุปัชฌายสั่งถวายคำว่า เอวํ วเทหิ พิงฺรฺบวํ อาม ภนุเต จากนั้นพระ
อุปัชฌายนำกล่าวสรณคฺมน ดังต่อไปนี้

พฺพฺรฺชึ สรณํ คจฺจนามิ
จฺมมํ สรณํ คจฺจนามิ
สงฺฆํ สรณํ คจฺจนามิ
ทศิยมฺปิ พฺพฺรฺชึ สรณํ คจฺจนามิ
ทศิยมฺปิ จฺมมํ สรณํ คจฺจนามิ
ทศิยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺจนามิ

คติยมปิ พุทธิ สรณํ คจฺฉามิ
คติยมปิ ฆมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ
คติยมปิ สังฆํ สรณํ คจฺฉามิ

เมื่อจบแล้ว ท่านจะบอกว่า ตีสรณคมน์ นิฉฐิตํ พิงรับว่า อาม ภนฺเต จากนั้นท่าน
จะแจ้งให้ทราบว่าการบรรพชาเป็นสามเณรสำเร็จด้วยไตรสรณคมน์เพียงเท่านั้นต่อไปเป็น
การให้สิกขาบท โดยท่านจะนำกล่าวเป็นข้อ ๆ จนกระทั่งจบว่า

ปฏฺฐาเตปิเตศา เวรมณํ สีตฺตชาปทํ สมาทิยามิ
อหฺนินา ทานา เวรมณํ สีตฺตชาปทํ สมาทิยามิ
อชฺรทฺทจริยา เวรมณํ สีตฺตชาปทํ สมาทิยามิ
มุสฺสวาทา เวรมณํ สีตฺตชาปทํ สมาทิยามิ
สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจฺจานา เวรมณํ สีตฺตชาปทํ สมาทิยามิ
วิกาลโภจนา เวรมณํ สีตฺตชาปทํ สมาทิยามิ
นจฺจคฺคิควาทิกวิสฺสทสฺสนา เวรมณํ สีตฺตชาปทํ สมาทิยามิ
มามาคนฺธุวิเฒเป็นสราธมมณฺฑนวิภสฺสนญฺจฺจานา เวรมณํ สีตฺตชาปทํ สมาทิยามิ
อจฺจาสยณมฺมหาสยฺยา เวรมณํ สีตฺตชาปทํ สมาทิยามิ
ชาตฺตฺตฺตฺตฺตคฺคิอฺคทฺตนา เวรมณํ สีตฺตชาปทํ สมาทิยามิฯ จากนั้นสามเณรต้องกล่าวว่

อิมานิ ทสฺ สีตฺตชาปทานิ สมาทิยามิ
อิมานิ ทสฺ สีตฺตชาปทานิ สมาทิยามิ
อิมานิ ทสฺ สีตฺตชาปทานิ สมาทิยามิ กรายตฺถ 1 ครั้ง แล้วกล่าวคำว่า

วณฺทา มิ ภนฺเต สขฺพํ อปฺราธํ ฆมฺมตฺถ เม ภนฺเต มยา กตํ ปุณฺณํ สามินา อนฺุมโหติขฺพํ
สามินา กตํ ปุณฺณํ มยฺหิ ทาตฺตฺตฺตฺต สาสฺกํ สาสฺกํ อนฺุมโหตามิฯ
จบแล้วให้คุกเข่าลง กราย 3 ครั้ง แล้วเป็นอันเสร็จพิธี

2. เกณฑ์อายุ ในระยะแรกที่เคี้ยว ไม่มีการกำหนดเรื่องอายุไว้นั่นเองในการบรรพชาเป็น
สามเณรและการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ต่อมาภายหลัง เมื่อเกิดเหตุการณ์บางอย่างอันไม่เหมาะ
เกี่ยวกับวัย หรือภาวะความเป็นเด็กเป็นผู้ใหญ่ขึ้น พระพุทธองค์จึงได้บัญญัติห้ามและวางกฎเกณฑ์
ในเรื่องอายุเอาไว้ว่า การบวชเป็นพระภิกษุนั้น ผู้บวชจะต้องมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ สาเหตุ
มาจากภิกษุอายุหย่อน 20 ปี จำนวน 17 รูป เรียกว่า สัตตฺตสวคฺคิย ซึ่งเขามาวบชควยเหตุ
ผลเพียงคิดว่า การบวชเป็นของสบาย แต่เมื่อมาบวชแล้ว ต้องปฏิบัติตามระเบียบวินัย ทนความ
ทวิโหยไม่ไหว ลูกชั้นในกลางคี่ร้องไห้ระงมด้วยความทวิ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่อง

จึงทรงกำหนดพระสาวกที่เป็นพระอุปัชฌาย์ และมีบัญญัติห้ามพระสาวกบวชบุคคลอายุไม่ครบ 20 ปี ทั้งนี้ ทรงให้เหตุผลว่า บุคคลอายุหยวน 20 ปี ยังเป็นเด็ก หากความอดทนต่อความยากลำบากต่าง ๆ ¹ ตามวิสัยเด็ก

ส่วนการบวชเป็นสามเณรนั้น โสทรภมฺมัญญิตฺติไวทกอนครั้งหนึ่งว่า ภิกษุไม่ควรให้บรรพชาแก่เด็กที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี สาเหตุให้ทรงบัญญัติเรื่องนี้ เนื่องมาจากกรณี พอลุก ซึ่งคนในบ้านทั้งหมดตายด้วยโรคหิวขาด เหลือเพียงพอกับลูกเล็ก ๆ 1 คน จึงตัดสินใจหนีความยากลำบากในการครองชีวิตตามธรรมาวาสวิสัยเข้ามาบวช โดยพระองค์เป็นภิกษุ ลูกชายบวชเป็นสามเณร เวลาไปบิณฑบาต สามเณรลูกชายก็ไม่ยอมห่างพอ บังควานั้น เวลามีคนมาทำบุญใส่บาตรยังร้องขอขนม ขอข้าวจากภิกษุเป็นพอไปตลอดทาง ประชาชนที่เห็นพฤติกรรมนั้นก็พากันตำหนิ และพูดในทางเสียหายว่า พ่อเป็นพระภิกษุ แม้ก็น่ากลัวว่าจะเป็นภิกษุดีกรรมัง เมื่อความทราบถึงพระพุทธองค์ ทรงตำหนิพฤติกรรมนั้นแล้วและมีบัญญัติห้ามว่า "ภิกษุ ไม่ควรให้บรรพชาแก่เด็กที่อายุต่ำกว่า 15 ปี ภิกษุใดให้บรรพชาแก่ทารกถึงกล่าวต้องอาบัติทุกกฏ"²

สมัยหลังต่อมา ตระกูลอุปัชฌารากของพระอานนทระกุลหนึ่ง ได้ประสบเคราะห์กรรมถึงแก่กรรมด้วยโรคหิวขาดกันทั้งบ้าน เหลือแต่เด็กผู้ชายเล็ก ๆ เพียง 2 คน อยู่อย่างปราศจากที่พึ่ง เมื่อเด็กเห็นพระอานนทที่วิ่งเข้าไปหาด้วยความคุ้นเคย พระอานนทเมื่อได้เห็นสภาพและทราบในความเป็นไปเช่นนั้นก็อยากจะช่วยเหลืออุปการะ ซึ่งวิธีเดียวที่จะกระทำได้นั้นคือต้องให้บรรพชาเป็นสามเณร แต่ซัดของโดยเหตุที่เด็กนั้นยังเด็กมาก อายุไม่ถึง 15 ปี ตามที่ทรงอนุญาตไว้ในตอนแรก แต่ด้วยเจตนาที่จะช่วยเหลือเด็กมีมาก พระอานนทจึงไถ่กรายทูลเรื่องราวให้พระพุทธเจ้าทรงทราบและกราบทูลขอคำแนะนำในการแก้ปัญหา แต่ก่อนที่จะทรงตอบคำถาม โสทรภมฺมัญญิตฺติไวทกอนถามพระอานนทว่า เด็กโตพอที่จะไถ่ได้หรือไม่ เมื่อพระอานนทกราบทูลว่าได้ จึงทรงถือเอากรณีนี้เป็นเหตุพิเศษเรียกประชุมพระสงฆ์ แล้วตรัสอนุญาตว่า

-
1. สยามภณฺดร สด เตปิฏกั, วินยปิฎก มหาวคคสส ปรมิ ภาโค. ขำระครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2470) หน้า 157 - 159
 2. เรื่องเดียวกัน หน้า 159 - 160

"อนุชามานี ภิกขเว อุปลอณฺรตฺตวสฺสํ ทารกํ ทากฺขุเพปกํ ปุพฺพชเรติ"¹ ความว่า"ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้บรรพชาเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี ที่สามารถโลภโลกาโค" ซึ่งไม่มีกำหนดอายุอย่างต่ำ เป็นตัวเลขเอาไว้

พระอรรถกถาจารย์ในสมัยหลัง สันนิษฐานเอาไว้ว่า เด็กทารกที่สามารถโลภโลกาโคนั้น ควรจะมีอายุอย่างน้อย 7 ขวบ ว่าตามจริงแล้ว เด็กอายุ 4 - 5 ขวบก็อาจจะโลภโลกาโคแล้ว แนวฎีกาของเด็กในการเรียนรู้น่าจะยังไม่พร้อม นกกานันท์กล่าวคนอายุแล้ว แต่คนซึ่งมีอายุเพียง 4 - 5 ขวบคงจะกลั่นแกล้งมากกว่าจึงไม่กล้าเข้าใกล้ แต่เด็กอายุ 7 ขวบนั้น ถ้าเป็นเด็กปกติก็สามารถจะรู้เคียงสา มีวุฒิภาวะสูงพอที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ ถ้าอยู่ในประเทศไทยก็ถือว่าเขาเกิดบงคับที่จะให้เรียนประถมศึกษา² ฉะนั้น พระอรรถกถาจารย์เมื่อยกของเชิดชูเกียรติแก่สามเณร เมื่อพูดถึงอายุจึงมักจะใช้คำว่า 7 ขวบเป็นส่วนมาก และถ้าจะถือเอาเกณฑ์อายุตามพุทธบัญญัติก็ต้องถือว่า โศภที่จะสามารถโลภโลกาโค แต่ถ้าวัดถือเอาตามความของพระอรรถกถาจารย์ก็ต้องว่า ผู้ที่จะบรรพชาเป็นสามเณรได้นั้น ต้องมีอายุ 7 ขวบขึ้นไปจนถึง 20 ปี ซึ่งเป็นอายุของผู้ที่จะอุปสมบทได้

3. การศึกษาอบรม การศึกษาอบรมของสามเณรในสมัยพุทธกาลไม่มีหลักสูตรที่กำหนดเอาไว้แน่นอน การจะอบรมสั่งสอนอะไร อย่างไรนั้น น่าจะขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการ คือ

- ก. อุปนิสัย หรือพื้นฐานทางภูมิปัญญาของสามเณร
 - ข. ความรู้ความสามารถในการอบรมสั่งสอนของผู้เป็นพระอุปัชฌาย์อาจารย์
- อย่างไรก็ตาม จากหลักฐานที่ปรากฏแสดงให้เห็นว่า การบรรพชา หรือภาวะความเป็นสามเณรได้เสร็จสมบูรณ์ลง เมื่อผู้บวชได้กล่าวปฏิญาณตนถึงพระรัตนตรัยครบ 3 วาระเท่านั้น

1. เรื่องเดียวกัน หน้า 160

2. แผนภูมิแสดงแผนการศึกษา คู่มือการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520.

ส่วนสิกขาบท 10 หรือคือ 10 ข้อ ซึ่งเป็นที่รู้จักในหมู่นักปราชญ์ว่าเป็นของสามเณร นั้น หลักฐานทางพระบาลีแสดงว่า เป็นเรื่องที่มีผู้เกิดขึ้นทีหลัง เมื่อมีสามเณรจำนวนมาก เข้า และการอบรมสั่งสอนก็ต่างสำนักต่างท่า การปกครองก็เริ่มจะมีปัญหามากขึ้นทุกที จนกระทั่งสามเณรได้เกิดความรู้สึกสับสนเกี่ยวกับสิกขาบทของตน ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า "อดไซ สามเณรานิ เจตทโหสิ กติ นุ โข อมหากัม สิกขาปทานิ กถถ จ อมเหที สิวชิตัพพี" เป็นต้น

เมื่อสามเณรทั้งหลายได้เข้าเฝ้าและกราบทูลถึงเรื่องนี้ จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ แลองค์กร์สอนญาคสิกขาบทของสามเณรให้พระสงฆ์สาวกรับทราบวา

- อนุชานามิ ภิกขเว สามเณรานิ ทส สิวชาปทานิ เกลสุ จ สามเณเรที สิวชิตุ
- ปาดาศีปาตา เวมณิ
- อหินนาทานา เวมณิ
- อพรหมจริยา เวมณิ
- มสวาทา เวมณิ
- สราเมรยมชชปมาทญฺจานา เวมณิ
- วิกาลโกชนา เวมณิ
- นจจตีตวาทิตวิสกทสนา เวมณิ
- มาสากนฺทวิเลปนธารณณทวิภฺสณญฺจานา เวมณิ
- อจฺจาสนนมหาสนา เวมณิ
- ชาตฺรปรชชปฏิคคหนา เวมณิ
- อนุชานามิ ภิกขเว สามเณรานิ อิมานิ ทส สิวชาปทานิ อิมเสสุ จ สามเณเรที

สิวชิตุ ๑^๑

อนึ่ง มักจะถือเป็นธรรมเนียมก่อนบวชอย่างหนึ่งคือ การที่พระอุปัชฌาย์ของสามเณรจะอธิบายให้ทราบก่อนว่า การบวชนั้นเป็นเรื่องลำบากควยขอวัตรปฏิบัติต่าง ๆ

1. สยามรัฐสส เคนปีฎกั. วินยปิฎก มหาออกสส ปฐม ภาค.ชำระครั้งที่ 2.

ทำนองถือคบะบำเพ็ญพรต จะหาความสะอึกสวาย ความนุสนานอย่างฆราวาสนั้นยอมไม่ได้ และถ้ายิ่งยืนยันทันทีจะบวชอยู่อีก พระอุปัชฌาย์ก็จะบอก ตบปัญจกัมมัฏฐาน ให้พิจารณา นี่ก็ถือว่า เป็นบทเรียนส่วนหนึ่งจึงมักจะปรากฏเสมอว่า สามเณรบางองค์ เช่น สามเณรสังกิจจะ สามเณรสุมนะ เป็นต้น เมื่อพิจารณา ตบปัญจกัมมัฏฐาน กลับไปกลับมา ก็สามารถบรรลุเป็น พระอรหันต์ในขณะที่พระอุปัชฌาย์กำลังปลงผมให้มันเอง

ดังนั้น การให้การศึกษาอบรมแก่สามเณร หรือหลักสูตรการศึกษาสำหรับสามเณรใน สมัยพุทธกาล จึงเป็นเรื่องที่พระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์กำหนดให้ตามความเหมาะสมกับอุปนิสัย ของสามเณร เนื้อหาที่เป็นพระธรรมและพระวินัยนั่นเอง เช่นที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเมตตาคา กัมมัฏฐานแก่โสฬสสามเณร¹ แต่ในช่วงเวลาหลังพุทธกาล ได้มีการกระทำสังคายนา พระธรรมวินัย จักคำสอนไว้เป็นหมวดหมู่ เป็นคัมภีร์ที่เรียกว่าพระไตรปิฎกแล้ว² หลักสูตรการศึกษาของสามเณรก็จะได้แก่การศึกษาในพระไตรปิฎกอีกโสฬสหนึ่งด้วย เช่นที่ สามเณรติสสะ ได้ศึกษาพระไตรปิฎกจนแตกฉาน ภายหลังต่อมา เมื่อได้อุปสมบทและมีอายุ พรรณามาก ก็ได้เป็นหัวหน้าพระสงฆ์กระทำคิยสังคายนา หรือในกรณีสามเณรนาคนเสนา ซึ่งได้ศึกษาพระไตรปิฎกตั้งแต่อายุ 7 ขวบ จนกระทั่งมีความแตกฉาน เชื่อว่าอยู่ในพระธรรม- วินัยอย่างลึกซึ้ง สามารถที่จะเป็นตัวแทนของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา โต้ตอบปัญหาธรรม ปรัชญาชั้นสูง กับพระเจ้ามิลินท ผู้เป็นทั้งนักรบและนักปราชญ์ยิ่งใหญ่ของโลกในขณะนั้น³

อนึ่ง การศึกษาอบรมในทางพระพุทธศาสนานั้น มีอยู่ 2 ประการ คือ กัณฑ์ธรรมะ และวิปัสสนาธุระ⁴ กัณฑ์ธรรมะได้แก่การศึกษาพระธรรมวินัยให้แตกฉาน วิปัสสนาธุระ คือ

-
1. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปรหมคณูปนี นาม ขุททกนิกายภิกขา. พิมพ์ครั้งที่ 1. (กรุงเทพฯนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม. 2508) หน้า 153
 2. มหามกุฏราชวิทยาลัย, ปรหมสมันตปาสาทิกา แปล. ภาค 1 พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯนคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, 2514) หน้า 26
 3. มิลินทปัญหา. (ฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัย) โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, 2515
 4. มหามกุฏราชวิทยาลัย, สมุทปทสุกถาย ปุโรโม ภาโต. พิมพ์ครั้งที่ 21. (กรุงเทพฯนคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, 2514) หน้า 7

การบำเพ็ญสมณธรรม เพื่อระงับกิเลส มุ่งบรรลุธรรมชั้นสูงเป็นที่ตั้ง สามเณรในฐานะเจ้า
 สายศากยบุตร เว้นเดียวกับพระภิกษุ คณัฏฐะ และวิปัสสนาธุระ ก็น่าจะเป็นหลักศุกรการ
 ศึกษาอบรมของสามเณร โดยอนุโลมอีกโศกหนึ่งด้วย

ถ้าจะวิเคราะห์กันในอดีตและปัจจุบันจะเห็นได้ว่า การศึกษาอบรมทั้งของพระ-
 ภิกษุและสามเณรในพระพุทธศาสนาแล้ว หลักการและขั้นตอนในการศึกษาอบรม ซึ่งมีวิมุติ
 ความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งมวลอันเป็นจุดหมายสูงสุดนั้น ได้แก่ ไตรสิกขา¹ คือ

1. ศีล การควบคุมกาย วาจา ให้อยู่ในอาการอันสงบ
2. สมาธิ การทำจิตใจให้สงบจากการรบกวนของกิเลส
3. ปัญญา การรู้แจ้งเห็นจริง ในสภาวะธรรมตามสภาพที่เป็นจริง

ส่วนหัวข้อธรรมะหรือวิธีการที่อุปัชฌาย์ หรืออาจารย์จะหยิบยกขึ้นมาอบรมสั่งสอน
 แก่ใครและอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับพื้นฐานอุปนิสัยและเหตุการณ์เฉพาะหน้าเป็นเกณฑ์

สำหรับหน้าที่ในการให้การศึกษาอบรมแก่สามเณรในสมัยพุทธกาลนั้น มีหลัก-
 ฐานแสดงว่า ไคแกอุปัชฌาย์ หรืออาจารย์ผู้ได้รับมอบหมายเฉพาะองค์ ไม่มีการตั้งเป็น -
 สถานศึกษาหรือสำนักเรียนอย่างที่เป็นอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากพระพุทธานุญาต
 ให้ภิกษุผู้ฉลาดรับสามเณรไว้ในความดูแลไคมากกว่า 2 รูป² หรือมากนอทยาไรขึ้นอยู่กับ
 ความสามารถที่จะอบรมสั่งสอนได้²

4. สิกขาบทและอาจารย์ของสามเณร

สิกขาบท หมายถึงศีลหรือวินัย อันกำหนดไว้เป็นข้อห้ามสำหรับควบคุมความประ-
 พลาดทางกาย วาจา ของสามเณร บางทีก็เรียกว่า ศีลสิกขาบท ซึ่งเรื่องนีถือว่า เป็นธรรม-
 เนียมของนักบวช และศาสนิกชนในทุกศาสนาจะต้องมีมากหรือน้อยตามความเหมาะสม และ

1. มหาสมุทรราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล. ภาค 1, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ
 มหานคร:โรงพิมพ์มหาสมุทรวิทยาลัย, 2519) หน้า 9

2. วิทธานิพนธ์ หน้า 15

ความจำเป็นเฉพาะเรื่องไป ในพระพุทธศาสนาได้กำหนดสิกขาบทสำหรับนักบวชและผู้นับถือ
ไวลคหลินตามความเหมาะสม ดังนี้

ประเภทบุคคล ภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี สิกขมานา¹ อุบาสกอุบาสิกา
จำนวนสิกขาบท 227 311 10 10 6 (2 ปี) 5 - 8

ส่วนในรายละเอียดโคกลาวไวแล้ว ในตอนที่ว่าด้วยการศึกษาอบรม จึงของค
ไมกลาวซ้ำอีกในตอนี้ แต่จะขอยกประเด็นการศึกษาอบรมเกี่ยวกับศีลสิกขาบทของสามเณร
ในประเทศไทย ที่นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาของไทยได้กำหนดเพิ่มเติม โดยอาศัยแนว
ทางจากพระไตรปิฎกเรียบเรียงเป็นคำสวด ทำนองการสวดพระปาฏิโมกข์ของพระภิกษุ
ความว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบท 10 ประการไว้เพื่อให้สามเณรทั้งหลาย
ได้ศึกษาและสังวร สิกขาบทเหล่านั้นได้แก่

- 1) การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
- 2) การงดเว้นจากการลักทรัพย์สิ่งของที่เจ้าของมิได้อนุญาต
- 3) การงดเว้นจากการประพฤตีสละเมิดพรหมจรรย์
- 4) การงดเว้นจากการพูดเท็จ
- 5) การงดเว้นจากการคัมภีร์นำเมา คือสุราเมรัย ซึ่งจะก่อให้เกิดความ
ประมาท
- 6) การงดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล คือหลังเที่ยงเป็น
ต้นไป
- 7) การงดเว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง และประโคมดนตรี ตลอดจนการ
การเล่น
- 8) การงดเว้นจากการประดับ หัตถรง ดอกไม้ ของหอม เครื่องขอม-
เครื่องทา อันจะก่อให้เกิดความกำหนัดยินดี

1. เสมอ บุญมา. "ภิกษุณีในพระพุทธศาสนา" วิทยานิพนธ์ปริญญาโท -
แผนกวิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521

- 9) การงควั้นจากการนอนบนที่นอนอันสูง และที่นอนใหญ่
- 10) การงควั้นจากการรับเงินและทอง

อนึ่ง สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงโปรดอนุญาตให้พระภิกษุกระทำนาสนะ คือให้จับสามแฉกที่ประกอบด้วยองค์ 10 ประการเสียบจากเพศ หรือจากสำนัก องค์ 10 - ประการใดแก่

- 1) ฆาตัก
- 2) ลักทรัพย์
- 3) ประพฤติผิดและเมิดพรหมจรรย์
- 4) พดปลค
- 5) คมนำเมา
- 6) คีเตียนพระพุทธเจ้า
- 7) คีเตียนพระธรรม
- 8) คีเตียนพระสงฆ์
- 9) เป็นมิชฉาปฏิฎี
- 10) ประทุรกายภิกษุณี

พระองค์โปรดอนุญาตให้ภิกษุลงโทษสถานหนักแก่สามแฉกผู้มีพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งใน 10 ข้อที่กล่าวมา โดยให้เสียบจากเพศสามแฉก หรือจับไล่ออกจากสำนักไป

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุกระทำทัฬหกรรม คือปรับโทษสถานเบาแก่สามแฉกผู้ประกอบพฤติกรรม 5 ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่

- 1) เพียรพยายามเพื่อให้ภิกษุเสื่อมจากลาภ
- 2) เพียรพยายามเพื่อให้ภิกษุขาดผลประโยชน์
- 3) เพียรพยายามเพื่อไม่ให้ภิกษุอยู่ในอาวาส
- 4) ทาวา หรือ กล่าวบริภาษภิกษุ
- 5) ยู่ให้ภิกษุวิวาทแตกแยกกัน¹

เป็นที่น่าสังเกตว่า พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ 10 ข้อ ที่เรียกว่า คีล 10 ก็จริงอยู่ แต่ลักษณะหรือกรณีความผิดที่สามเณรจะพึงก่อขึ้น น่าจะมีมากกว่าที่คีลเพียง 10 ข้อ จะครอบคลุมได้ จึงได้กำหนดการลงโทษแก่สามเณรไว้ 2 สถานคือ สถานหนัก ให้ท่านาสนะ และสถานเบา ให้ทำทัตถกรรม ซึ่งมีรายละเอียดในกรณีความผิดดังต่อไปนี้

1) นาสนะ ให้ลงโทษแก่สามเณรที่ประพฤตละเมิดสิกขาบท 5 ข้อแรก และมีพฤติการณ์อันเป็นภัยต่อความมั่นคงของพระศาสนา เช่นการกล่าวคำหิทธิเตียบพระพุทธเจ้า เป็นต้น

2) ทัตถกรรม ให้ลงโทษแก่สามเณรที่ประพฤตละเมิดสิกขาบท 5 ข้อหลัง และมีพฤติการณ์ที่ก่อความสงบสุขของพระภิกษุ เช่น ทำให้ภิกษุเสื่อมลาภ หรือยุบงให้ภิกษุวิวาทแตกแยกกันเป็นต้น ซึ่งเป็นลักษณะความผิดอย่างกว้าง ๆ สามารถควบคุมความประพฤติของสามเณรให้อยู่ในขอบเขตที่จะอำนวยความสงบสุขในสังคมบรรพชิตในเวลานั้นได้เป็นอย่างดี¹

ข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่ง คือการละเมิดสิกขาบทหรือการตองโทษของสามเณรนั้น ไม่ว่าจะเป็นโทษหนักหรือโทษเบา ถ้ายังต้องการจะอยู่ในสมณเพศและประพฤติพรหมจรรย์ต่อไปก็สามารถจะขอคืนสภาพได้ ไม่เหมือนกับภิกษุ ซึ่งถ้าตองอาบัติหนักบางอย่างจะตองขาดจากความเป็นภิกษุ และหมดโอกาสที่จะขอกลับเป็นภิกษุได้อีกโดยสิ้นเชิง ซึ่งข้อแตกต่างนี้เท่ากับเป็นการให้เกียรติและยอมรับในภาวะความเป็นเด็กของสามเณร ซึ่งเป็นผู้เยาว์ในวัยและประสบการณ์ ตลอดจนความคิดอ่าน ความขบขึงขังใจ อันเป็นวิสัยธรรมชาติของเด็กทั่วโลก ทุบุด ทุบมัย²

การขอคืนสภาพความเป็นสามเณรผู้มีวิสัยสำหรับสามเณรผู้ตองนาสนะมีวิสัยปฏิบัติ คือ เข้าไปหาพระอุปัชฌาย หรืออาจารย์สารภาพความผิดแล้วขอสรณคมณและคีลคททานวา "อหิ ภนเต สรณสีลลึ ยาจามิ ทุคิยมิ อหิ ภนเต สรณสีลลึ ยาจามิ คคิยมิ อหิ ภนเต สรณสีลลึ ยาจามิ"³ ความวา

1. พระเจ้าวรวงศเธอสมเด็จพะสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราวุฒินันต์, สามเณรสิกขา. พิมพ์ครั้งที่ 12 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาบุญการวิทบาลย์, หน้า 8-9

2 - 3 เรื่องเดียวกัน หน้า 16

"ข้าแต่ท้าวเจริญ ข้าพเจ้าขอสรณะและศีล ข้าแต่ท้าวเจริญ ข้าพเจ้าขอสรณะและศีลเป็นครั้งที่ 2 ข้าแต่ท้าวเจริญ ข้าพเจ้าขอสรณะและศีล แม่เป็นครั้งที่ 3 " เมื่อท้าวหมอกโหมให้ โขยกการให้สรณะและศีล ก็เป็นอันว่า ได้ค้นสภาพความเป็นสามเณรมุขวิสุทธิ มีสิทธิในการที่กลับตัวเป็นคนดี บำเพ็ญคุณประโยชน์เพื่อตนเองและผู้อื่นต่อไป

ในกรณีที่สามเณรต้องโทษสถานเบา ท้าวกำหนดให้ลงโทษโดยการให้ทำงาน เช่น เทกระโถน เก็บกวาดลานพระเจดีย์ และอื่น ๆ ตามที่เห็นสมควร การยอมรับผิดและขอทัณฑ์กรรม ฟังเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ หรืออาจารย์ แลวกกล่าวสารภาพความผิดต่อท้าว แลวขอทัณฑ์กรรม ขอรับโทษตามที่จะสั่งควมการขอทัณฑ์กรรมว่า "ลเภยยาหิ ภนเต ทนฺตกมฺมํ อายตี สํวรี อาปฐ-
ชิสฺสามิ" ความว่า "ข้าแต่ท้าวเจริญ ข้าพเจ้าฟังโทษทัณฑ์กรรม ข้าพเจ้าจักสำรวมต่อไป"¹

ในส่วนที่เกี่ยวกับอาจารย์ คือความประพฤติกเลาะมารยาทที่นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยยังได้อนุโลมเอาศีลของพระภิกษุ เรียกว่า เสขิยวัตร 75 ลิกขาบท ให้สามเณรในประเทศไทยถือปฏิบัติอีกด้วย ทั้งนี้ปรากฏอยู่ในพระนิพนธ์ เรื่องสามเณรศึกษาของพระเจ้าวรวงศ์เธอ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ ในตอนหนึ่งว่า "เสขิยวัตร พระเจ้านองยาเธอ กรมหมื่นวชิราวุธโรรส ทรงเรียบเรียง แต่ข้าพเจ้าได้ยกคำว่า "ภิกษุ" ในที่ทุกแห่งออกเสีย ใช้คำว่า "สามเณร" แทน เพื่อจะได้เป็นข้อปฏิบัติของสามเณร"²

วัตรที่สามเณรจะต้องศึกษา เรียกว่า เสขิยวัตร แบ่งออกเป็น 4 หมวด หมวดที่ 1 เรียกว่า สารูป หมวดที่ 2 เรียกว่า โภชนปฏิบัติสังยุตต์ หมวดที่ 3 เรียกว่า ธรรมเทศนาปฏิสังยุตต์ หมวดที่ 4 เรียกว่า ปกิณณกะ

1. เรื่องเดียวกัน หน้า 16
2. เรื่องเดียวกัน หน้า อารัมภกถา

หมวดสระรูป

1. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก นั่ง ให้ เรียบ รอย
2. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก หมี่ ให้ เรียบ รอย
3. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก บิด กาย คว้า ถี ไป ไน บาน
4. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก บิด กาย คว้า ถี นั้ง ไน บาน
5. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก ระวัง มือ เทา คว้า ถี ไป ไน บาน
6. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก ระวัง มือ เทา คว้า ถี นั้ง ไน บาน
7. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก มี ตา หอด ลง ไป ไน บาน
8. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก มี ตา หอด ลง นั้ง ไน บาน
9. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก ไม่ เลิก ญา ไป ไน บาน
10. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก ไม่ เลิก ญา นั้ง ไน บาน
11. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก ไม่ หัว เราะ ะ ไป ไน บาน
12. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก ไม่ หัว เราะ ะ นั้ง ไน บาน
13. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก ไม่ พุค เสียง กัง ไป ไน บาน
14. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก ไม่ พุค เสียง กัง นั้ง ไน บาน
15. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก ไม่ โคลง กาย ไป ไน บาน
16. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก ไม่ โคลง กาย นั้ง ไน บาน
17. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก ไม่ ไกว แขน ไป ไน บาน
18. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก ไม่ ไกว แขน นั้ง ไน บาน
19. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก ไม่ สิ้น คีระ ะ ไป ไน บาน
20. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก ไม่ สิ้น คีระ ะ นั้ง ไน บาน
21. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก ไม่ เอา มี อ ค่ำ กาย ไป ไน บาน
22. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก ไม่ เอา มี อ ค่ำ กาย นั้ง ไน บาน
23. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก ไม่ เอา ้น าค ลุม คีระ ะ ไป ไน บาน
24. สาม เณร ฟัง ทำ ความ คึก ขาว	เรา จัก ไม่ เอา ้น าค ลุม คีระ ะ นั้ง ไน บาน

25. สามเณรพึงทำความดีชักราว เราจักไม่เคียดกระโหยงเท่าไปในบ้าน
 26. สามเณรพึงทำความดีศึกษา เราจักไม่นั่งรัดเขาในบ้าน

หมวดโภชนปฏิบัติสังยุตต์

1. สามเณรพึงทำความดีศึกษา เราจักบิณฑบาตโดยเคารพ
 2. สามเณรพึงทำความดีศึกษา เมื่อรับบิณฑบาต เราจักแลดูแต่ในบาตร
 3. สามเณรพึงทำความดีศึกษา เราจักรับแกงพอสสมควรแก่ชาวสุก
 4. สามเณรพึงทำความดีศึกษา เราจักรับบิณฑบาต แต่พอเสมอชดชวยปากบาตร
 5. สามเณรพึงทำความดีศึกษา เราจักฉันบิณฑบาตโดยเคารพ
 6. สามเณรพึงทำความดีศึกษา เมื่อฉันบิณฑบาต เราจักแลดูแต่ในบาตร
 7. สามเณรพึงทำความดีศึกษา เราจักไม่ชูดข้าวให้แหวง
 8. สามเณรพึงทำความดีศึกษา เราจักฉันแกงพอสสมควรแก่ชาวสุก
 9. สามเณรพึงทำความดีศึกษา เราจักไม่กลบแกงหรือกับข้าวด้วยข้าวสุก เพราะจะอยากจะได้มาก
 10. สามเณรพึงทำความดีศึกษา เราจักไม่ฉันขมขมข้าวสุกแต่ยกออกไป
 11. สามเณรพึงทำความดีศึกษา เราจักไม่แลดูบาตรของผู้อื่น ด้วยคิดจะยกโทษ
 12. สามเณรพึงทำความดีศึกษา เราไม่เจิบไซ้จักไม่ชูดแกงหรือข้าวสุก เพื่อประโยชน์แก่คนมาฉัน
 13. สามเณรพึงทำความดีศึกษา เราจักไม่ทำคำข้าวให้ใหญ่หนัก
 14. สามเณรพึงทำความดีศึกษา เราจักทำคำข้าวให้กลมกล่อม
 15. สามเณรพึงทำความดีศึกษา เมื่อคำข้างยังไม่ถึงปาก เราจักไม่อาปาก
 16. สามเณรพึงทำความดีศึกษา เมื่อฉันอยู่ เราจักไม่เอานิ้วมือสอดเข้าไปในปาก
 17. สามเณรพึงทำความดีศึกษา เมื่อคำข้าวยังมีอยู่ในปาก เราจักไม่พุด
 18. สามเณรพึงทำความดีศึกษา เราจักไม่ฉันโยนคำข้าวเข้าปาก
 19. สามเณรพึงทำความดีศึกษา เราจักไม่ฉันกัศคำข้าว
 20. สามเณรพึงทำความดีศึกษา เราจักไม่ฉันทำกระพุงแกมใหญ่

21. สามเณรฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันพลาถ สบักมือพลาถ
22. สามเณรฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่ไปรบเมลลิกขาวให้ตกลงไปในนคร หรือในที่นั้น ๆ
23. สามเณรฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันแลบลัน
24. สามเณรฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันคังจับ ๆ
25. สามเณรฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันคังชุต ๆ
26. สามเณรฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันเสียมื้อ
27. สามเณรฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันชอคบาตร
28. สามเณรฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันเสียมื้อปอก
29. สามเณรฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่เอามือเปื้อนจับภาชนะน้ำ
30. สามเณรฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่เอาน้ำล้างบาตรมีเมลลิกขาวเน ในยาน

หมวดคัมภีรเทศนาปฏิสังขต

1. สามเณรฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไซ้ มีรมในมือ
2. สามเณรฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไซ้มีไม้พลอง ในมือ
3. สามเณรฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไซ้ มีศาสตรา ในมือ
4. สามเณรฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไซ้ มีอาวุธ ในมือ
5. สามเณรฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไซ้ สวม ฉียงเท้า
6. สามเณรฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไซ้ สวม รองเท้า
7. สามเณรฟังทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไซ้ ไป ในยาน

8. สามเณรฟังทำความศึกษาวา	เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไขยบนพื้นนอน
9. สามเณรฟังทำความศึกษาวา	เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไขยนั่งรัดเขา
10. สามเณรฟังทำความศึกษาวา	เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไขย พันศิระ
11. สามเณรฟังทำความศึกษาวา	เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไขยคลุมศิระ
12. สามเณรฟังทำความศึกษาวา	เรานั่งยบนพื้นดินจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไขย นั่งยบนอาสนะ
13. สามเณรฟังทำความศึกษาวา	เรานั่งบนอาสนะต่ำ จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไขย นั่งบนอาสนะสูง
14. สามเณรฟังทำความศึกษาวา	เราขยับย จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไขย ชึ่งนั่งอยู่
15. สามเณรฟังทำความศึกษาวา	เราเดินไปข้างหน้า จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไขย ชึ่งเดินไปข้างหน้า
16. สามเณรฟังทำความศึกษาวา	เราเดินไปนอกทาง จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไขย ชึ่งเดินไปในทาง

หมวดปกิณณะ

1. สามเณรฟังทำความศึกษาวา	เราไม่เป็นไขย จักไม่ยืนตายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ
2. สามเณรฟังทำความศึกษาวา	เราไม่เป็นไขย จักไม่ตายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ บวนเขพะลงในช่องเขี้ยว
3. สามเณรฟังทำความศึกษาวา	เราไม่เป็นไขย จักไม่ตายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ บวนเขพะลงในน้ำ ¹

อาจารย์หรือมารยาทเหล่านี้ ได้ถูกจัดไว้เป็นหมวดหมู่ที่เหมาะสมแก่ความต้องการในการที่จะควบคุม กาย วาจา ของสามเณรให้เป็นผู้สงบเสถียร และน่าเลื่อมใสสำหรับผู้นับเห็น คือ

1. เรื่องเดียวกัน หน้า 17 - 27

- ในหมวดที่ 1 เป็นมารยาทเกี่ยวกับการเดิน การนั่งในที่สาธารณะ
 ในหมวดที่ 2 เป็นมารยาทเกี่ยวกับการฉันอาหาร ซึ่งเป็นมารยาททางสังคม
 ที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง
 ในหมวดที่ 3 เป็นมารยาทในการแสดงธรรม หรือมารยาทในการสนทนา
 ในหมวดที่ 4 เป็นมารยาทอย่างสมบัติผู้ดีโดยทั่วไป

การประพฤติในอาจารย์เหล่านี้ นอกจากจะเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้
 พบเห็นแล้ว ยังจักใคว่า เป็นพื้นฐานของการศึกษาอบรมตามแนวพระพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ
 ปัญญา อย่างน้อยก็เป็นจริยสมบัติในเขาวรรณวัชรุณทำนอง "สมบัติผู้ดี" ที่ยากจะหาในสถานศึกษา
 ของฝ่ายใดหรือแม้แต่ในสังคมทั่วไปในปัจจุบัน

5. อุปัชฌาย์วัตรและอาจารย์วัตร

คำว่า "อุปัชฌาย์" แปลว่า "ผู้เข้าไปใกล้ชิด" มาจากรากศัพท์ อุป + อธิ + ติ
 หมายถึง ผู้คอยเอาใจใส่ดูแล ปัจจุบันมักใช้รวมกับคำว่า "อาจารย์" เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์¹
 หนึ่ง จากคำโตตอบของนิกโรธสามเณรกับพระเจ้าโกกมหาราช ไกลกล่าวถึงอุปัชฌาย์ไว้ว่า
 "มหามพิตร ผู้เห็นโทษน้อยใหญ่ และเตือนให้ระลึกได้ชื่อว่า อุปัชฌาย์" หมายถึง ผู้คอยตักเตือน
 ชี้แนะในสิ่งที่ควรและไม่ควรต่าง ๆ

ในสมัยพุทธกาล เมื่อภิกษุสามเณรมีจำนวนมากขึ้น มีปัญหาในด้านการปกครอง พระ
 พุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้หวังความเจริญไพบูลย์ในพระธรรมวินัย ซึ่งมีพรรษาหย่อน 5 ปี
 ฟังบิณฑิอเวภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ซึ่งมีพรรษาดังแต่ 10 พรรษาขึ้นไป เป็นอุปัชฌาย์ อาศัยอยู่กับ
 ทานคอยรับการอบรมสั่งสอนจากทาน พร้อมกันนั้นก็คอยปรนนิบัติในภาระกิจต่าง ๆ ที่เรียกว่า
 อุปัชฌาย์วัตร ส่วนผู้ให้อาศัยและมีหน้าที่ในการเอาใจใส่ดูแล ชี้แนะฝึกฝนในข้อวัตรปฏิบัติเรียกว
 ่า "อุปัชฌาย์" ส่วนภิกษุผู้ฟังฟังอาศัยเรียกว่า "สัทธวิหาริก"

1. T.W. Rhys Davids and William Stede, The Pali Text Society's
Pali - English Dictionary. London : Luzac & Company' Ltd. 1959:

ในกรณีที่ไม่มีอุปถัมภ์ จะควยเหตุที่ทานมรณาพ หรือลาสิกขาบไปก็ตาม ไคมีพุทธบัญญัติให้ภิกษุใหม่ ค้อมีพรรษาไม่เกิน 5 พรรษา ต้องบัตถิถพระเถระรูปใดรูปหนึ่ง ซึ่งมีคุณสมบัติเช่นเดียวกับพระอุปถัมภ์ ให้เป็นอาจารย์ของตน ในคอบบมสั่งสอน สวานภิกษุใหม่จะอยู่ในฐานะเป็นอันเตวาสิก ทั้งอุปถัมภ์อาจารย์และสัทธวิหาริกหรืออันเตวาสิก ต่างก็มีภาระหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติคอดกัน เรียกวา "วัตร" หมายถึงชนบหรือแมบอย่างทีภิกษุควรประพฤติคอดกัน ซึ่งมักมีคำสรรเสริญภิกษุปฏิบัติภาระหน้าที่ตามสถานภาพของคนใดไคบยกพรองวา "วอดสมปนโน" เช่นเดียวกับคำว่า อาจารย์สมปนโน และสัสสมปนโน ผสมบรคดวยมารบาทและศีล เช่นกัน

ในการบัญญัติให้ภิกษุคืออุปถัมภ์อาจารย์นั้น แมจะมีโลกลาวถึงสามแฉวไว้ ก็ต้องเข้าใจวาสามแฉวนั้นอยู่ในฐานะบเขาว ฟังคัวเอง ปกครองคัวเองไคได้ จะต้องมีภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เป็นอุปถัมภ์หรืออาจารย์คอบแนอน ฉะนั้นอุปถัมภ์วัตรหรืออาจารย์วัตรคือหน้าที่ทีภิกษุจะฟังปฏิบัติคอดอุปถัมภ์หรืออาจารย์ของคนคอดไปนี้ จึงเป็นหน้าที่ของสามแฉวคดวโดยปริยายไคแก

1. เอาใจใส่ในธุระ ประณิบัติรับใช้ทุกคอง
2. หวังทีจะศึกษาหาความรจากทานเสมอ
3. ระงับหรือป้องกันความเสื่อมเสื่อที่ฉะเกิดแกทาน
4. รักษาน้ำใจ ไคทำให้ทานฉิดหวังหรือเสื่อใจ
5. เคารพและให้เกียรติคอบของเสมอ
6. เมื่อกรวาอาหาร เอาใจใส่พยามาลไคทอดทิ้ง

ในทำของเดียวกัน อุปถัมภ์หรืออาจารย์ก็จะต้องมีหน้าที่ซึ่งเรียกว่า สัทธวิหาริกวัตร หรืออันเตวาสิกวัตร ดังคอดไปนี้

1. เอาธุระในการศึกษาอบรมของสัทธวิหาริกหรืออันเตวาสิก
2. สงเคราะห์คอบบัจฉัย 4 ไคให้เคื่อครอน
3. ป้องกันหรือระงับความเสื่อหายทีอาจฉะเกิดขึ้น
4. ในครวาอาหารคองเอาใจใส่พยามาลคอบอย่างไกลฉิด¹

1. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมชเสม 2, พิมพ์ครั้งที่ 24 (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาณฎราชวิทยาลัย, 2520) หนา 52 - 54.